

провести опис рухомого майна, вилучити його у відповідача і передати на зберігання іншій особі.

Таким чином, остаточно вид (спосіб) забезпечення позову обирається судом залежно від характеру спору і при цьому порушень з боку суду принципу диспозитивності, який полягає в можливості позивача вільно, на свій розсуд здійснювати матеріальні права щодо предмета спору, а також розпоряджатися ними та процесуальними засобами їх захисту²⁴, не буде.

Порядок же виконання ухвали про забезпечення позову за рахунок нерухомого майна, наклавши на нього заборону на відчуження, визначається безпосередньо судом вже після обрання виду (способу) забезпечення шляхом покладення виконання такої ухвали безпосередньо на державну нотаріальну контору та БТІ, що унеможливить відчуження вказаного нерухомого майна, а тому надіслання ухвали до державної виконавчої служби в цьому разі не вимагається.

Судове рішення у цивільному процесі: спірні питання

Ю. М. Самолук, радник Голови Апеляційного суду
м. Києва

Проведення по розгляду і вирішенню цивільних справ у суді завершується прийняттям актів реалізації судової влади – судових рішень.

Судові рішення є ключовим інститутом цивільного процесуального права, якому присвячується глава 7 розділу III Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК).

На процес формування вчення про судове рішення значною мірою вплинули загальні підходи до розуміння права, держави, а також ролі суду, які домінували в науці в ті чи інші періоди. Значним внеском у розвиток теорії судових рішень є наукові праці Л.Н. Завадської – стосовно реалізації судових рішень, М.І. Ткачова – щодо законності й обґрунтованості судових рішень, П.П. Заворотька, М.Й. Штефана, М.А. Гурвіча та інших вчених.

У цивільній процесуальній доктрині існують різні погляди щодо юридичної природи судового рішення, його ознак, видів. І на сьогодні не сформульовано загальноприйнятого визначення поняття судового рішення, відсутнє таке визначення і в ЦПК України.

Наприклад, М.Й. Штефан визначає судове рішення як процесуальну форму вираження діяльності суду щодо застосування права¹.

Ю.В. Білоусов вважає, що судові рішення – це акти здійснення правосуддя. Їх значення полягає в тому, що вони закріплюють владні волевиявлення суду щодо усіх питань розгляду та вирішення справи в суді. У них міститься держав-

²⁴ Андрушко А.В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права України: Монографія. – Х., 2006. – С. 152.

¹ Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України. – К., 2005. – С. 401.

Цивільне право та цивільний процес

новладне, індивідуальне розпорядження з приводу встановлених судом фактів і правовідносин².

Однак на думку деяких вчених-процесуалістів, судові рішення – це не тільки акти здійснення правосуддя, а й процесуальні документи, в яких зафіксовані наслідки процесуальних дій під час розгляду і вирішення справи³.

Існують погляди, що поняття «судове рішення як процесуальний документ» є ширшим і охоплює поняття «судове рішення як акт правосуддя», оскільки як документ воно містить не тільки розпорядження суду щодо прав та обов'язків сторін, а й ряд даних інформаційного характеру, наприклад, про склад суду, час і місце розгляду справи тощо⁴.

Відповідно до ст. 208 «Види судових рішень» ЦПК України судові рішення викладаються у двох формах – це ухвали та рішення.

Проте у застосуванні термінології слід відмітити деякі недоліки. Як зазначає В.І. Тертишников, використання узагальнюючого терміна «судові рішення» щодо ухвал і рішень є невдалим, оскільки в цивільному процесі рішення є індивідуальним процесуальним документом. Також існують суперечності в самій назві ст. 208 і в її змісті, де йдеться про форми судових рішень. Тому вчений пропонує внести зміни до ст. 208 ЦПК, виклавши назву ст. 208 у такій редакції «Види судових постанов», а в змісті цієї статті вказати на два їх види – судові рішення і судові ухвали⁵.

Крім того, дана стаття визначає дві форми судових рішень – рішення та ухвали, не вказуючи на третю форму – судовий наказ, який згідно зі ст. 95 ЦПК є особливою формою судового рішення.

Характерно, що в теорії цивільного процесу щодо ухвал і рішень часто вживається загальний термін «судові постанови». До речі, у ЦПК 1963 р. також використовувався даний термін і відповідно судові постанови поділялися на рішення, ухвали і постанови.

Згідно з чинним ЦПК України у порядку цивільного судочинства суди ухвалюють рішення, постановляють ухвали та видають судові накази.

Таким чином, залежно від змісту питання, яке вирішується судом, існує три види судових рішень: ухвали суду, рішення суду та судовий наказ.

Рішення суду – це судові рішення, якими розв'язується матеріально-правовий спір між сторонами, підтверджується наявність або відсутність певних фактів, тобто справа вирішується по суті. Від ухвал вони різняться тим, що ними захищаються порушені, невизнані або оспорювані права, свободи та інтереси.

Ухвалами вирішуються окремі процесуальні питання, які не пов'язані з вирішенням справи по суті, а також завершується провадження у справі без постановлення рішення. Ними оформляють відповіді суду на заявлені клопотання та заяви.

Судовий наказ – це особливий вид (форма) судового рішення, який одночасно виконує функцію виконавчого документа. Він видається у справах наказного

² Цивільний процес: Навч. посіб. / За ред. Білоусова Ю.В. – К., 2005. – С. 176.

³ Заворотько П.П., Штефан М.И. Судове рішення. – К., 1970. – С. 23.

⁴ Тертишников В.И. Гражданский процесс. – Х., 2005. – С. 143; Комаров С.А. Цивільно-процесуальне право України. – К., 1999. – С. 289.

⁵ Тертишников В.И. Основы гражданского судопроизводства. – Х., 2006. – С. 165.

провадження про стягнення з боржника грошових коштів або витребування майна за заявою особи, якій належить право такої вимоги (ст. 95 ЦПК).

Загальною рисою, яка об'єднує всі види судових рішень, є те, що в них проявляється реалізація судової влади. ЦПК України чітко встановлює порядок і форму ухвалення рішень та постановлення ухвал суду.

Відповідно до частини третьої ст. 208 ЦПК України ухваленням рішення суду завершується судовий розгляд. Слід додати, що новелою ЦПК та для судової практики є те, що судове рішення можливо ухвалити не лише на стадії судового розгляду, а й у рамках процесуальних норм, які регулюють попереднє судове засідання. На цій стадії процесу рішення ухвалюється лише за безспірного визнання відповідачем позову, який не суперечить закону, не порушує прав, свобод чи інтересів інших осіб. Воно спрямоване на спрощення цивільного процесу за безспірних вимог. На відміну від відмови позивача від позову, визнання відповідачем позову не зумовлює закриття провадження у справі, а навпаки, є наслідком вирішення спору по суті з ухваленням рішення, здебільшого про задоволення позову⁶.

У теорії цивільного процесу щодо суті рішення суду висловлені різні погляди, в яких виділяються окремі його властивості. Наприклад, Н.Б. Зейдер визначає рішення суду як акт судового підтвердження наявності чи відсутності певних правовідносин і наказ суду⁷, М.А. Гурвич – як акт визнання, підтвердження існування чи неіснування спірного права, проте, на його думку, розгляд рішення як наказу суду суперечить його диспозитивній властивості, оскільки сторона може відмовитися від прав, що були ним захищені⁸.

У своїй науковій статті «Юридична та соціальна природа судового рішення в цивільному судочинстві» Г. Фазікош зазначає, що наприкінці 1990-х років група науковців у галузі цивільного процесу здійснила порівняльний аналіз процесуальних засобів виправлення помилок у цивільному процесі. На їхню думку, у дослідженні питання про сутність судового рішення можна виділити два етапи. Під час першого – серед вчених точилася дискусія, що саме виражає сутність рішення: імперативне підтвердження судом прав та обов'язків сторін чи наказ суду, звернений сторонам та іншим особам, державним та громадським органам, що стосуються справи, до реалізації сторонами їхніх суб'єктивних прав та обов'язків? На другому етапі було зроблено висновок, що сутність судового рішення виражається одночасно й імперативними підтвердженнями наявності чи відсутності правовідносин і містить наказ суду. Також науковці підкреслюють, що рішення суду отримало подальший розвиток у інших напрямках. Передусім це проявилось у тому, що воно стало розглядатись як акт застосування права, причому через призму соціальних функцій цивільного процесу⁹.

В.І. Тертишников дає визначення судового рішення як акта застосування норм права, який індивідуалізує від імені держави права та обов'язки, що містяться в нормах права, застосовує їх до конкретних осіб¹⁰.

⁶ Луспенік Д.Д. Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ: Наук.-практ. коментар. – Х., 2005. – С. 80, с. 210.

⁷ Зейдер Н.Б. Судебное решение по гражданскому делу. – М., 1966. – С. 20.

⁸ Гурвич М.А. Судебное решение: теоретические проблемы. – М., 1976. – С. 12–18.

⁹ Фазікош Г. Юридична та соціальна природа судового рішення в цивільному судочинстві: Сучасні наукові погляди // Право України. – 2001. – №3. – С. 57–60.

¹⁰ Тертишников В.И. Основы гражданского судопроизводства. – Х., 2006. – С. 166.

Як правозаставчий акт рішення суду характеризується певними властивостями: а) постановляється тільки органом судової влади; б) має індивідуальний характер і конкретних адресатів; в) є юридичним фактом, що приводить до виникнення, зміни чи припинення правовідносин¹¹.

Теорія «наказу» і теорія «підтвердження» залишаються і досі популярними в науці цивільного процесу. Зокрема, М.Й. Штефан виділяє у рішенні суду елементи імперативного характеру, наказу, примусової сили держави та елементи декларативного характеру – підтвердження наявності або відсутності між сторонами спірних правовідносин, права чи факту, що має юридичне значення. Вчений стверджує, що суть судового рішення у тому, що воно є основним і найважливішим актом правосуддя, ухваленим у передбаченому законом порядку ім'ям України і спрямованим на захист гарантованих Конституцією України прав, свобод та законних інтересів громадян й організацій, державних і суспільних інтересів, зміцнення законності і правопорядку, на запобігання правопорушенням, виховання громадян і посадових осіб на засадах поваги до Конституції, законів України, честі, гідності і рівності людини перед законом і судом¹².

Крім того, рішення суду є процесуальним документом, що має відповідати вимогам, встановленим законом.

Отже, рішення суду як акт правосуддя – це правозаставчий акт, оформлений у вигляді процесуального документа, що захищає не тільки суб'єктивні права сторін, а й інтереси держави, є підсумком судової діяльності щодо розгляду і вирішення справи по суті, зокрема, щодо дослідження і оцінки доказів, встановлення юридичних фактів, містить державновладне індивідуальне розпорядження щодо застосування норм права до конкретних правовідносин та їх суб'єктів.

Значення рішення суду полягає в тому, що відповідно до ст. 124 Конституції України, ст. 209 ЦПК воно ухвалюється іменем України і підлягає виконанню як за колом осіб, так і в просторі (є обов'язковим до виконання всіма органами державної влади, місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами, об'єднаннями громадян та іншими організаціями, громадянами та юридичними особами на всій території України).

Рішення відновлює порушені права, конкретизує права й обов'язки сторін, вносить визначеність у їх правовий статус – і в цьому також його значення¹³.

У теорії цивільного процесу рішення суду поділяють на певні види.

Залежно від способу захисту права та правових наслідків, які вони зумовлюють, рішення суду бувають: про присудження, про визнання, конститутивні.

Рішення про присудження спрямовані на зобов'язання правопорушника вчинити на користь потерпілого певну дію або утриматися від її вчинення (наприклад, про стягнення завданої шкоди, авторської винагороди), на поновлення порушеного, оспореного чи невизнаного права або інтересу.

Рішенням про визнання підтверджується наявність чи відсутність певних правовідносин, обставин чи фактів (визнання права власності).

Конститутивні рішення приймаються на захист права особи шляхом зміни або припинення правовідносин між сторонами, наявність яких у первісному ви-

¹¹ Усенко В.Ф., Грабовський А.А. Цивільний процес: Навч. посіб. – Ірпінь, 2005. – С. 79.

¹² Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України. – К., 2005. – С. 405–407.

¹³ Зейжан Я.П. Коментар цивільного процесуального кодексу України (станом на 31 березня 2006 року). – К., 2006. – С. 312.

гляді (змісті) є порушенням прав заінтересованої особи (рішення про виділ частки зі спільного майна, розірвання шлюбу)¹⁴. Проте питання про наявність конститутивних рішень у науці цивільного процесу є дискусійним. Наприклад, на думку П.П. Заворотька, М.Й. Штефана, такі рішення можуть бути віднесені до рішень про присудження (зміна періодичних платежів) і про визнання (договору купівлі-продажу недійсним)¹⁵.

Залежно від обсягу питань, які вони вирішують, рішення поділяються на основні (завершальні) та додаткові. *Основними* вирішуються правові вимоги, передані на розгляд суду, і ухвалюються вони після безпосереднього розгляду справи по суті. *Додатковими* – окремі правові вимоги, з приводу яких сторони подавали докази і давали пояснення, що не були розв'язані основним рішенням. Додаткові рішення є способом усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив (ст. 220 ЦПК).

У складних справах можуть ухвалюватися *неповні рішення*, в яких відсутні певні частини, а саме описова та мотивувальна. У такому разі складання повного рішення може бути відкладено на строк не більше, ніж п'ять днів з дня закінчення розгляду справи (ст. 209 ЦПК). У процесі, якщо у справі виступає кілька позивачів і кілька відповідачів, може бути ухвалено часткове рішення щодо як окремих позивачів, так і окремих відповідачів.

Залежно від конструювання резолютивної частини рішення бувають імперативні, альтернативні та факультативні. *Імперативні* визначають єдино можливий спосіб виконання (наприклад, повернути суму позики). *Альтернативні* ухвалюються у разі, якщо це дозволяє закон (альтернативні зобов'язання) чи потерпілий від правопорушення згоден замінити шуканий предмет іншим або отримати його вартість. *Факультативні* рішення зобов'язують відповідача до виконання певних дій, а в разі неможливості їх виконання водночас визначають інший спосіб це зробити.

У цивільній процесуальній літературі зустрічаються й інші види судових рішень. Наприклад, *проміжні* – рішення, якими вирішено спірну вимогу про право, із залишенням невирішеної вимоги про розмір. *Умовні* – рішення, в яких резолютивна їх частина підлягає виконанню за настання певних подій або наявності певних умов¹⁶.

Поряд із процесуальною класифікацією судових рішень можлива класифікація і за матеріально-правовими ознаками (трудові, житлові, земельні)¹⁷.

Ще одним видом судових рішень і новелою для сучасного цивільного процесу є *заочне рішення*, яке ухвалюється за результатами заочного розгляду справи (гл. 8 розд. III ЦПК). За формою і змістом воно має відповідати загальним вимогам до судових рішень, з певними особливостями, визначеними нормами ЦПК. Зокрема, у ньому має бути зазначено строк і порядок подання заяви про його перегляд. Згідно зі ст. 224 ЦПК сукупність таких умов дає можливість ухвалити заочне рішення: а) неявка відповідача; б) належне його повідомлення;

¹⁴ Цивільний процес: Навч. посіб. / За ред. Ю.В. Білоусова. – К., 2005. – С. 177.

¹⁵ Заворотько П.П., Штефан М.Й. Судове рішення. – С. 26–36.

¹⁶ Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України. – К., 2005. – С. 403–404; Цивільний процес: Навч. посіб. / За ред. Ю.В. Білоусова. – К., 2005. – С. 178.

¹⁷ Заворотько П.П., Штефан М.Й. Судове рішення. – С. 25.

Цивільне право та цивільний процес

в) відсутність поважних причин неявки або якщо зазначені ним причини визнані неповажними; г) згода позивача. Інститут заочного рішення, на думку Д.Д. Луспеніка, спрямований на розширення судового захисту громадян, свободи їхнього розсуду¹⁸.

Рішення суду набуває властивостей акта правосуддя з моменту набрання ним законної сили. Відповідно до частини першої ст. 223 ЦПК рішення суду набирає законної сили після:

- закінчення десятиденного строку подання заяви про апеляційне оскарження, якщо заяву про апеляційне оскарження не було подано;
- закінчення двадцятиденного строку у випадку, коли було подано заяву про апеляційне оскарження, але апеляційна скарга не була подана у цей строк;
- розгляду справи апеляційним судом у разі подання апеляційної скарги, якщо рішення не було скасоване.

Варто зауважити, що стосовно поняття законної сили рішення суду та характеристики його властивостей у цивільній процесуальній літературі висловлені різні думки. Одні автори вважають, що законна сила – це правова дія рішення суду, суть якої зводиться до його незмінності та виключності¹⁹.

Інші під законною силою рішення розуміють його загальнообов'язковість, порівнюють із законом для конкретного випадку²⁰. Проте, як зазначає М.Й. Штефан, зрівнянням законної сили рішення із законом підкреслюється його авторитет, але не розкривається її суть, оскільки закон сам підлягає захисту, а рішення суду є знаряддям, спрямованим на захист закону. А визначенням законної сили через загальнообов'язковість ігнорується його відмінність від інших актів органів держави, які теж є загальнообов'язковими, а також і те, що загальнообов'язковість забезпечується не тільки примусовою силою держави, а й авторитетністю суду, моральними та іншими факторами. Таким чином, вчений вважає, що законна сила рішення суду означає набуття ним властивостей акта правосуддя, спрямованого на виконання завдань судочинства. І з набранням законної сили рішення набуває таких ознак: результативності, яка ґрунтується на авторитетності (авторитет закону, що застосовується до конкретних правовідносин, авторитет суду як органу держави, який здійснює правосуддя, демократична цивільна процесуальна форма розгляду і вирішення справи) та загальнообов'язковості. Загальнообов'язковість у свою чергу виявляється у стабільності й реалізованості. Стабільність забезпечується незмінністю, неспростовністю, виключністю і преюдиціальністю. Реалізованість визначається як гарантована для захисту права можливість впровадження у життя фактів і правовідносин, визначених рішенням суду, що набрало законної сили²¹.

Наслідки набрання рішенням суду законної сили визначаються ЦПК, зокрема, ст. 14, частинами другою – четвертою ст. 223, частиною другою ст. 218. Відповідно до цих положень основними властивостями рішення суду, яке набрало законної сили, є:

¹⁸ Луспенік Д.Д. Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ: Науково-практичний коментар. – С. 319.

¹⁹ Комаров С.А. Цивільно-процесуальне право України. – К., 1999.

²⁰ Тertyшников В.И. Гражданский процесс. – С. 150; Гурвич М.А. Судебное решение: теоретические проблемы. – М., 1976. – С. 117.

²¹ Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України. – С. 419–423.

незмінність – полягає в тому, що суд, який ухвалив рішення, після його проголошення не має права сам його скасувати або змінити (лише у деяких випадках, не пов'язаних із вирішенням справи по суті, суд може усунути незначні недоліки у рішенні);

неспростовність – тобто неможливість апеляційного оскарження рішення суду після набрання ним законної сили;

виключність – неприпустимість вирішення такого самого спору між тими ж сторонами, про такий же предмет спору і за тих же підстав;

преюдиціальність – обов'язковість фактів, які встановлені рішенням суду, для інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини;

загальнообов'язковість – означає, що воно є обов'язковим для усіх органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами України, – і за її межами. Причому рішення суду є обов'язковими не тільки для осіб, які брали участь у справі. Тому особи, які не брали участі у справі, не позбавлені можливості звернутися до суду, якщо ухваленим рішенням порушуються їхні права, свободи чи інтереси. Невиконання рішення суду зумовлює відповідальність, у тому числі й кримінальну (ст. 382 Кримінального кодексу України).

У теорії цивільного процесу виділяють ще таку властивість рішення суду, яке набрало законної сили, як *реалізованість* (*здійсненність*), що визначає можливість впровадження владного волевиявлення суду шляхом добровільного чи примусового виконання, обов'язком у діяльності органів та осіб, стосовно яких звернене це рішення²².

Деякі вчені ототожнюють реалізованість з можливістю лише примусового виконання рішення суду, що набрало законної сили²³. Однак реалізованість за своїм змістом – поняття ширше, оскільки забезпечується не лише примусовим виконанням, а й добровільним, обов'язком інших осіб сприяти виконанню (статті 30, 53 Закону України «Про виконавче провадження»). Правова дія здійсненності обмежена у часі процесуальним строком давності примусового виконання рішення, але не діє на рішення про стягнення періодичних платежів (у справах про стягнення аліментів, відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, втратою годувальника тощо) відповідно до ст. 21 Закону України «Про виконавче провадження». Згідно з частиною четвертою ст. 223 ЦПК, якщо після набрання рішенням суду законної сили, яким з відповідача присуджені періодичні платежі, зміняться обставини, що впливають на визначені розміри платежів, їх тривалість чи припинення, кожна сторона має право шляхом пред'явлення нового позову вимагати зміни розміру, строків платежів або звільнення від них. Для інших наслідків законна сила рішення є безстроковою.

Законна сила рішення суду не є необмеженою, вона має свої суб'єктивні та об'єктивні рамки, які встановлені законодавцем і відображають ті фактичні

²² Цивільний процес: Навч. посіб. / За ред. Ю.В. Білоусова. – К., 2005. – С. 183.

²³ Завадская Л.Н. Реализация судебных решений. – М., 1982. – С. 24–37.

відносини, що вирішуються в судовому процесі й стосуються тих осіб, які його ініціювали та брали в ньому участь²⁴.

Розрізняють суб'єктивні та об'єктивні межі судового рішення. Суб'єктивні – полягають у тому, що воно поширюється на учасників цивільного процесу і не може зачіпати права й інтереси осіб, які не брали в ньому участі. Об'єктивні межі визначаються тільки тим колом відносин, які були встановлені судом, тобто предметом судового розгляду.

Отже, в науці цивільного процесуального права існує багато спірних питань щодо суті, ознак, юридичної природи, видів, поняття судового рішення. Проте, незважаючи на різноманітність теоретичних поглядів, існують і незаперечні, установлені положення, науково обґрунтовані та доведені практикою. Зокрема, що судові рішення – це акти здійснення правосуддя, покликані забезпечити захист визначеного Конституцією України суспільного ладу і державності України, прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб, правопорядку. Значення судових рішень передусім полягає в тому, що вони закріплюють владні волевиявлення суду щодо всіх питань розгляду та вирішення справи в суді. Крім того, судові рішення – це й процесуальні документи, що мають визначені законом форму, зміст, встановлені вимоги щодо порядку набрання законної сили та оскарження.

Передумови формування інституту групового позову в цивільному процесі України

Ю. Ю. Трач, здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Цивільне судочинство є засобом досягнення мети правосуддя – захисту прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Такий захист має відбуватися в найбільш ефективний спосіб, що досягається, зокрема, шляхом урахування особливостей спірних правовідносин. Однією з таких істотних особливостей є кількість суб'єктів спірних правовідносин. Процедура розгляду тождесних вимог значної кількості осіб, звернених через суд до одного відповідача, підлягає оптимізації з метою підвищення ефективності та своєчасності судового захисту, а також розвантаження судової системи. У світовій практиці ця проблема розв'язується, зокрема, за допомогою інституту групового позову.

В науці проблеми групового позову в зарубіжних країнах досліджувались В.К. Пучинським, О.П. Клейнманом. Спеціальне дослідження групового позову здійснене Г.О. Аболоніним. Поряд з іншими формами позовного захисту груповий позов розглядається такими авторами, як Н.С. Батаєва, П.П. Колесов,

²⁴ Цивільне процесуальне право України / За ред. С.С. Бичкової. – К., 2006. – С. 265.